

Titel: Bemærkninger til Stenius' indlæg om isomorfi, [glossematik] 024-0030

Citation: "Bemærkninger til Stenius' indlæg om isomorfi, [glossematik] 024-0030", i *Louis Hjelmslev og hans kreds*, s. 1. Onlineudgave fra Louis Hjelmslev og hans kreds: https://tekster.kb.dk/catalog/lh-texts-kapsel_024-shoot-workidNKS-2757_0000_024_glossematik_0030/facsimile.pdf (tilgået 25. juni 2024)

Anvendt udgave: Louis Hjelmslev og hans kreds

Ophavsret: Materialet kan være ophavsretligt beskyttet, og så må du kun bruge det til personlig brug. Hvis ophavsmanden er død for mere end 70 år siden, er værket fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit. Hvis der er flere ophavsmænd, gælder den længstlevendes dødsår. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

Nordisk Sproguniversitet 1952
Studiekreds: Semantik

DR. PAUL DIDERICHSSEN
Professor i Sprogvidenskab
Engbølsdal 21 - Vejersø pr. Holte
Tlf. Præst 0611

Bemærkninger til Stenius's indlæg om isomerfi
af Paul Diderichsen

Stenius's indlæg (og de afhandlinger han tidligere har udgivet om den samme problemkreds) synes ikke alene at have betydning for logik og erkendelsesteori, men også for lingvistisk isomorf betydningsanalyse. Kun ganske vist har han meget forsigtigt at hans tesis om isomerfi mellem den sproglige beskrivelse og det beskrevne kun gælder visse (indikativiske) sætninger i forhold til et "ferbillede" der kan påvises her og nu, men det synes skulde vel være muligt (eventuelt ved at erstatte det meget strenge isomerfibegreb med en vagere form for "strukturelighed") at overføre en lignende betragtning til alle sproglige ytringer. Hvis dette ikke er tilfældet vil de anførte betragtninger være irrelevante for sprogbeskrivelsen, idet der næppe kan være nogen relevant forskel på den måde hver på "ferbilledet" afbildes i sætninger som: Peter kommer. | Kommer Peter? | og Ken, Peter! [Hvis den af Stenius markerede indskænkning gælder må det (ell. en sætning, en ytring) være en falsk påstand at "sproget/er en isomerfi afbildning af det det beskriver. For intet sprog er sådan indrettet, at det principielt kun indeholder sætninger med de af S. angivne egenskaber. De afbildninger S. arbejder med, vil på afgørende punkter principielt afvige fra hvad man i lingvistikken er nådt til at henregne til ~~et~~ dagligt sprog. Det er et artifi- cielt beskrivelsesapparat, hverken man foruden alle slags "geometriske" figurer også kan anvende elementer der har en vis lighed med sproglige størrelser.]

For at give St. lejlighed til at korrigere evt. misforståelser vil jeg på en ekstremt simplificeret måde afbilde min opfattelse af hans teori og i tilknytning dertil stille et par spørgsmål. Vi tænker os et "sprog" der er således indrettet at alle dets ytringer indeholder 2 og kun 2 "tegn". Disse kan nu være karakteriseret enten alene ved rækkefølge (altså en relation) eller ved en egenskab (det ene kan begynde med stort bogstav, eller altid ende på q). Vi har da en nøgle der siger at det ene led (fx. det første eller det der begynder med stort bogstav) altid betegner en \bar{x}

genstand, medens det andet tegn (det der står sidst eller begynder med lille bogstav) altid betegner en egenskab. Hvis dette er tilfældet skulle der vel råde den simplest mulige form for isomerfi? - Men hvad menes der nu her med/egenskab? Menes der (1) te klasser af emner som kan adskilles fænomenologisk eller (2) te klasser af emner der kan adskilles ved tilordning til et givet ~~axiomatisk~~ afbilledningssystem (spregligt eller billedligt)?

Vi prøver mulighed (1): Jeg formoder at der for ~~mange~~ ^{de fleste} mennesker (og rimeligvis også for dyr) består en ensartet fænomenologisk relation mellem genstand og farve, nogenlunde uafhængigt af, hvad det er for genstande og hvad det er for farver. Vi har alle set røde, hvide og gule huse, grønne sorte og blå biler eller vædsker osv. Tredes alle de mærkelige ting fænomenologerne kan påvise ved farveoplevelserne er det altså en på forhånd ikke urimelig tanke at et teoretisk modelsystem som det nævnte kunne svare entydigt til te fænomenologisk givne emneklasser med en bestemt indbyrdes relation, så længe det blot drejede sig om at beskrive farvede genstande. Men hvis det egenskabsbetegnelser ^{også} skal kunne "afbilde" "egenskaber" som den der betegnes ved ordene 10 meter høj, lav, firkantet, kubisk, smukt, nydeligt, godt, stråtekt, alderdomshjem, mit, Petersens osv. så indses det ikke at der heraf kan dannes en klasse på ren fænomenologisk basis: jeg kan ikke ombytte egenskaben hvid med egenskaben stor eller smuk eller Petersens. Noget ganske tilsvarende gælder den fænomenologiske klassificering af de emner der betegnes ved ord som hus, mand, sne, blæst, regn, rødme, spring osv. Det ville lette spregteorien meget om man således ad rent fænomenologisk vej kunne dele vor oplevelsesverden i genstande og egenskaber, men hvordan er det muligt? Hvis det ikke er muligt, kan isomerfien altså ikke bestå mellem en struktur i vor oplevelsesverden og en struktur i modellen deraf (således som det er tilfældet i vedbrgte eks. (a.... osv.) med isomerfi mellem effluentsystemet og familien.

Det viser sig da ogsaa ved et naermere studium af St.s afhandling at hans tanker snarere gaar i retning af mulighed (2). Saaledes definerer han ikke hvad han forstaar ved egenskab, men beskafteger sig vaessentligst med sporgemaetet, hvad det vil sige at et ord betegner en egenskab. Pa grund af manglende indsigt i den filosofiske problemstilling forstaar jeg ikke fuldt ud tankegangen i disse udredninger. Men selv tanker jeg mig sagen pa foelgende maade: Vi tanker os ~~xxxxxx~~ saetningerne house white | house red | ~~xxxxxx~~ grass green | sky blue alle er sande afbildninger af foerskellige synseoplevelser jeg har haft (men at det paagældende sproeg ikke har saetninger af formen white house | green grass etc.). Sa langt kan det formodes at der bestaar en egte isomerfi mellem den faenomenologiske relation genstand-farve og relationen venstre-højre. Vil man nu i et sa fattigt sproeg afbilde en helt anden feltien, fx. genstand - staerrelse, vil man vaelge udtryk som house high | ganske simpelt fordi house i forbindelse med farvebetegnelse staar foerrest. Alle de tegn som i sande (eller meningsfulde) saetninger kan forbindes med tegn for farve vil man altsaa satte pa foerste plads naar de forbindes med tegn for hvad som helst. Og alle de tegn som kan forbindes med tegn der kan forbindes med tegn for farve sattes foelgelig pa anden plads. Derved kommer/tegn for farve og udanskueligt-lignende strækning (der i en/billedlig gengivelse staar i en noedvendig relation til hinanden) ~~xi~~ i den sproeglige afbildning til at sta i samme relation (rakkefoelge) til tegn for "genstand". Vert tænkte fattige sproegsystem noedsager os til at afbilde alle ~~xxxxxx~~ som toleddede relationer, og for sa vidt som rakkefoelgen er relevant ma disse relationer vare asymmetriske. Ud fra et saadant ~~xxxxxx~~ sproegsystem ma man altsaa ~~xxxxxx~~ for at kunne beskrive et emne dele det i to ~~xxxxxx~~ delekker der staar i en asymmetrisk relation til hinanden. ~~xxxxxx~~ I forhold til den sproeglige model kan da det ene emne kaldes en genstand (nemlig det hvis tegn staar pa samme plads som tegnet for det emne der forbindes med fx. et tegn for en farve), og det andet eg egenskab, nemlig det dellemne, hvis tegn staar pa samme plads som fx. tegnet for en farve.

Hu melder der sig før lingvisten et meget vigtigt spørgsmål som ikke synes at interessere legikerne så stærkt: Er det nu således, at "ordene" i det tænkte sprog kan deles i to eksklusive klasser efter deres ~~xxx~~ plads i sætningen, en klasse af ord der altid står på første plads (og ~~xxx~~ hvis den set vi har vedtaget at kalde ^{kalde} genstande) ~~xxxx~~ og en klasse af ord, der altid står på si ste plads (og ~~xxxxx~~ hvis den set vi har vedtaget at kalde egenskaber)? - eller er det således at nogle "ord" (eventuelt alle) - om end med vekslende hyppighed - kan stå både først og sist? Udtrykt i den traditionelle grammatiks ~~xxxxx~~ terminolegi, har vi kun sætningsled (subjekt og prædikat) eller har vi tillige ordklasser defineret ved deres sætningfunktion (subjekterd ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~, nemm. prædikatsord ~~xx~~ eventuelt en klasse der kan fungere på begge måder)? Hvis der er ordklasser defineret ved eksklusiv syntaktisk funktion, vil et dellemne allerede ved sin ~~x~~ tilknytning til et sprogligt tegn på forhånd være karakteriseret som "egenskab", men hvis dette ikke er tilfældet, hvis man altså fx. kan have et sætning ~~xxx~~ red deep (dvs. denne røde farve er dyb) eller green colour 'grønt er en farve' eller building church 'denne bygning er en kirke', hvis sådanne sætninger er meningsfulde (eller blot forekommer, er mulige), er genstand og egenskab relative begreber, der er afhængige af det vilkårlige synspunkt der anlægges ved beskrivelsen (selv om visse omner vil vise sig ~~xxxxxxxx~~ overvejende ~~xx~~ ~~xxxxxxxx~~ at blive afbildede på subjektpladsen, andre på prædikatspladsen. Der kan fermentlig ikke være tvivl om at være dagligsprog, Gud være lovet er indrettet på den sidste måde, og ^{ud fra} ~~xxx~~ denne simple model vil være i stand til langt klarere at ~~xxxxx~~ ^{udrede} forholdet mellem sætningsled, ordklasser og omneverden, end man hidtil har formået. Jeg håber i løbet af nogen tid at få lejlighed til en sådan udredning.

Endnu een vigtig ting kan klargøres ved vor lille model: Det er ikke afgørende at vi har slået rækkefølge til kriterium for den asymmetriske relation i modellen. Situationen ville være nøjagtigt den samme, hvis vi kendte ^{genstands-tegn} genstandstegnene ^{maksimalt} ved stort ^{egenkabs-tegn} begstav, egenkabs-tegn ved lille begstav, eller genst. ved rød farve, egenkab ved grøn, eller genstand ved endelsen ^q, egenkab ved enhver anden endelse. Rækkefølgen kunne da være irrelevant. Men gjorde man rækkefølgen relevant sammen med et af de andre kriterier, ville man enten få dobbelt betegnelse for det samme forhold (hvis ord med stort begstav altid stod først osv.), eller man fik en mulighed for at afbilde det forhold, at vi havde to (ell. flere) tegnklasser (ordklasser), der ikke var defineret ved en eksklusiv anvendelse på en af skemets pladser, men enten ved deres hyppigste placering i skemat eller ved helt andre egenskaber. Man kunne da f. x. skelne mellem Lilac lilac 'denne syren er lilla (egl.: syrenfarvet) og lilac Lilac: denne lilla farve er knyttet til, minder om en syren osv. Man kunne sige Tree green og Green fresh etc.

Svagheden ved St's model eksempelvis, eller rettere ved hans kommentar dertil synes fra et lingvistisk synspunkt navnlig at være den, at hans bestemmelser af modellens, afbildningens led ikke er hentet alene fra modellens egen visuelle struktur (som på landkortet, hvor en rund prik betegner by osv.), men implicerer forhold til forbilledet (virkeligheden). Bestemmelser som subjekt og prædikat ^{eller adverbial} (hveraf der endnu ikke er givet nogen anvendelig almengrammatisk definition) indeholder i alle gængse anvendelser af ordene vage semantiske bestemmelser, der på een eller anden måde hænger sammen med hvad der forestilles som genstand og egenkab. Men så vidt jeg kan se, må en konsekvent isomorfiteori måske adskille tilordningen af de to strukturers elementer, og den måde hvorpå de er karakteriseret i hver af de to isomorfe strukturer. I den henseende skulle min model være en mere konsekvent gennemført illustration af Stenius's teori, der forekommer mig at have den allerstørste interesse for semantikken, og på hvis fuldkommengørelse vi derfor bør samarbejde.